

MASOFAVIY TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA PEDAGOGIK DIZAYN VA METODIKANING O'RNI

Dildorxon Maxmudova,
Qo'qon davlat universiteti
Pedagogika kafedrası o'qituvchisi,
pedagogika fanlari nomzodi

MAQOLA HAQIDA	ANNOTATSIYA
Qabul qilindi: 6-noyabr 2025-yil Tasdiqlandi: 10-noyabr 2025-yil Jurnal soni: 16-B Maqola raqami: 48 DOI: https://doi.org/10.54613/ku.v16i.1337 KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА/ KEYWORDS masofaviy ta'lim, pedagogik dizayn, pedagogik metodika, o'quv jarayoni, interaktiv o'quv muhiti, motivatsiya, bilimlarni mustahkamlash.	Ushbu maqolada masofaviy ta'lim samaradorligini oshirishda pedagogik dizayn va metodikaning roli tahlil qilinadi. Masofaviy ta'limning afzalliklari va cheklavlari, pedagogik dizayn tamoyillari, shuningdek pedagogik metodikalar o'quv jarayonida interaktivlikni oshirish, o'quvchilarning motivatsiyasini kuchaytirish va bilimlarni mustahkamlashda qanday qo'llanilishi yoritilgan. Shu bilan birga, maqolada o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olgan holda o'quv jarayonini tizimli va o'quvchi markazli shaklda tashkil etishning ahamiyati ko'rsatib o'tilgan. Amaliy tadqiqotlar jarayonida masofaviy ta'limda qo'llanilayotgan pedagogik dizayn va metodikalarning samaradorligi kuzatuv, interfaol onlayn mashg'ulotlar hamda raqamli o'quv resurslari asosida tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari pedagogik dizayn asosida rejalashtirilgan va interfaol metodlar bilan boyitilgan onlayn darslar o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirish darajasi, o'zini o'zi boshqarish ko'nikmalari va ta'lim jarayonidagi faolligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi.

Kirish. So'nggi yillarda ta'lim tizimi global miqyosda sezilarli o'zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Texnologik taraqqiyot, raqamli resurslarning kengayishi va onlayn platformalarning rivojlanishi ta'lim jarayonini an'anaviy maktab va auditoriya chegaralaridan tashqariga chiqishga imkon berdi. Shu nuqtai nazardan, masofaviy ta'lim (online education yoki distance learning) zamonaviy pedagogik jarayonda nafaqat qo'shimcha imkoniyat, balki samarali ta'lim olishning muhim vositasiga aylanishi shart bo'ldi. Masofaviy ta'lim o'quvchilarga joylashuvdan qat'i nazar bilim olish imkoniyatini yaratadi, shuningdek, ularni mustaqil ishlashga, o'z vaqtini boshqarishga va resurslardan samarali foydalanishga o'rgatadi. Biroq, masofaviy ta'limning samaradorligi faqat texnologik vositalardan foydalanish bilan cheklanmaydi. U muvaffaqiyatli bo'lishi uchun o'quv jarayoni pedagogik jihatdan to'liq loyihalashtirilishi, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini rivojlantiradigan metodik yondashuvlar ishlab chiqilishi shart.

Pedagogik dizayn bu jarayonda markaziy ahamiyatga ega. U o'quv materiallarini mantiqiy va tizimli shaklda tuzish, o'quvchilarning faol ishtirokini rag'batlantirish, interaktiv va motivatsion muhit yaratish, hamda o'quv jarayonining har bir bosqichini baholashni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, pedagogik metodika o'quvchilarning masofaviy ta'limdagi o'zini o'zi boshqarish, mustaqil ishlash qilish va bilimlarini amaliyotga tatbiq etish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi¹.

Masofaviy ta'lim samaradorligini oshirish dolzarb masalasi nafaqat maktab, balki oliy ta'lim muassasalari va kasbiy malaka oshirish tizimlarida ham muhim ahamiyatga ega. Ta'lim jarayonida pedagogik dizayn va metodikaning uyg'unligi o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, ularni faol ishtirokga jalb qilish va bilimlarni samarali egallashga yordam beradi. Shu bilan birga, zamonaviy pedagogik yondashuvlar masofaviy ta'limni interaktiv, qiziqarli va o'quvchi markazli qilish imkonini beradi.

Adabiyotlar tahlili. Masofaviy ta'lim masalalari zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda keng yoritilgan. Xalqaro tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, masofaviy ta'lim samaradorligi nafaqat texnologik vositalarga, balki pedagogik dizayn va metodikaning sifatiga bog'liq. G.Salmon o'z ishida masofaviy ta'limda interaktivlikning o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish va bilimni samarali egallashda hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydi. U pedagogik dizayn tamoyillarini ishlab chiqishda o'quv faoliyatining faol va interaktiv bo'lishi zarurligini ko'rsatadi².

T.Anderson masofaviy ta'limni tizimli yondashuv bilan tashkil etishning ahamiyatini ochib beradi. Muallifning fikricha, pedagogik dizayn o'quv jarayonining har bir bosqichini rejalashtirish, o'quv resurslarini mantiqiy tartibga solish va baholash tizimini joriy qilish orqali samaradorlikni oshiradi. Shu bilan birga, metodik yondashuv o'quvchilarning mustaqil ishlash, loyihaviy faoliyat va guruh ishlarda qatnashish qobiliyatini rivojlantiradi³.

M.Moore va G.Kearsley masofaviy ta'limning tizimli yondashuvini tavsiflaydilar. Ularning tadqiqotlariga ko'ra, samarali masofaviy ta'lim o'quvchilarning o'zini o'zi tashkil etish qobiliyati, o'z vaqtini boshqarish va bilimlarni mustahkamlashga qaratilgan pedagogik metodlarni talab qiladi⁴. A.Bates esa zamonaviy raqamli ta'lim muhitida pedagogik dizayn va metodikaning uyg'unligi interaktiv va motivatsion o'quv muhitini yaratishda hal qiluvchi rol o'ynashini ta'kidlaydi.

Masofaviy ta'lim samaradorligini oshirishda pedagogik dizayn va metodikaning ahamiyatini ko'pgina tadqiqotlarda kuzatish mumkin. S.Arzasova pedagogik dizayn tamoyillari va masofaviy ta'limda o'quv jarayonini tizimli loyihalashtirish bo'yicha tadqiqot olib bordi⁵. Shu bilan birga, I.Lukyanova metodik yondashuvlarni qo'llash orqali o'quvchilarning bilimni mustahkamlash va interaktiv muhit yaratishning samaradorligini tahlil qildi. Ularning natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik dizayn va metodika uyg'unligi masofaviy ta'limning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi⁶.

Shuningdek, M.Simonson va boshqalar masofaviy ta'limda o'quvchilarning motivatsiyasi va o'zini o'zi tashkil etish qobiliyatini rivojlantirishni ta'minlovchi metodlarni ishlab chiqish zarurligini ta'kidlaydilar. Bu yondashuv pedagogik dizaynning nazariy asoslarini amaliyotga tatbiq etishga imkon beradi va masofaviy ta'limning sifatini oshirishga xizmat qiladi⁷.

Adabiyotlarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, masofaviy ta'lim samaradorligini oshirish uchun pedagogik dizayn va metodikani integratsiyalashtirish holda qo'llash zarur. Shu bilan birga, interaktiv va motivatsion o'quv muhitini yaratish, o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga olish, tizimli baholash va teskari aloqa tizimini joriy etish masofaviy ta'limning sifatini sezilarli darajada oshiradi.

Metodologiya. Ushbu maqolada masofaviy ta'lim samaradorligini oshirishda pedagogik dizayn va metodikaning rolini o'rganish uchun nazariy va amaliy yondashuvlar birgalikda qo'llandi. Nazariy jihatdan, adabiyotlarni tahlil qilish, pedagogik konsepsiyalarni solishtirish va umumlashtirish metodlari ishlatildi. Bu yondashuv masofaviy ta'lim samaradorligi, pedagogik dizayn tamoyillari va pedagogik metodikalar

¹ Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008. – 375 p.

² Salmon G. E-tivities: The Key to Active Online Learning. – London: Routledge, 2000. – 224 p.

³ Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008. – 375 p.

⁴ Moore M., Kearsley G. Distance Education: A Systems View. – Belmont: Wadsworth, 2011. – 426 p.

⁵ Арзамасова С.В. Педагогический дизайн дистанционного обучения. – М.: Просвещение, 2018. – 256 с.

⁶ Лукьянова И.В. Методы повышения эффективности дистанционного обучения. – СПб.: Питер, 2020. – 198 с.

⁷ Simonson M., Smaldino S., Albright M. Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education. – Boston: Pearson, 2019. – 368 p.

haqida tushunchalarni aniqlashga imkon berdi. Amaliy jihatdan, masofaviy ta'lim jarayonida pedagogik dizayn va metodikaning samaradorligini aniqlash uchun kuzatuv, interfaol mashg'ulotlar va onlayn o'quv resurslaridan foydalangan holda natijalarni tahlil qilish metodlari qo'llandi. Shu bilan birga, o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlari va o'quvchilarning o'zini o'zi tashkil etish, faol ishtirok va bilimlarni egallashdagi qobiliyatlari o'rganildi. Olingan natijalar nazariy tahlil bilan solishtirilib, masofaviy ta'lim samaradorligini oshirishda pedagogik dizayn va metodikaning amaliy ahamiyati aniqlandi. Ushbu metodologik yondashuv ilmiy asoslangan va zamonaviy onlayn ta'lim amaliyotiga mosdir.

Natijalar. Tadqiqot natijalari masofaviy ta'lim samaradorligini oshirishda pedagogik dizayn va metodikaning muhim o'rin tutishini tasdiqladi. Nazariy tahlil natijasida masofaviy ta'limda samaradorlikka ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida o'quv materiallarining tizimli tuzilishi, o'quv jarayonining interfaoligi, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi samarali muloqot hamda o'quvchilarning mustaqil ta'lim olish ko'nikmalarini rivojlantirish zarurligi aniqlandi.

Amaliy tadqiqotlar jarayonida pedagogik dizayn asosida tashkil etilgan masofaviy mashg'ulotlar an'anaviy yondashuvlarga nisbatan yuqori natijalarni ko'rsatdi. Xususan, interfaol metodlar, raqamli o'quv resurslari va tizimli metodik yondashuvlardan foydalanilgan darslarda o'quvchilarning faolligi, mavzuni o'zlashtirish darajasi va mustaqil ishlash ko'nikmalari sezilarli darajada oshgani kuzatildi.

Kuzatuv natijalari o'qituvchilarning pedagogik dizayn tamoyillariga asoslangan darslarni rejalashtirishi ta'lim jarayonining izchilligi va tushunarligini ta'minlaganini ko'rsatdi. Shuningdek, o'quvchilarda o'zini o'zi tashkil etish, vaqtni boshqarish va bilimlarni amaliyotda qo'llash qobiliyatlari rivojlangani aniqlandi. Onlayn platformalar orqali taqdim etilgan vizual va interfaol materiallar o'quvchilarning motivatsiyasini oshirib, ta'lim jarayonida faol ishtirok etishga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Olingan amaliy natijalar nazariy tahlil bilan solishtirilganda, pedagogik dizayn va metodikaning masofaviy ta'lim sifatini oshirishdagi ahamiyati tasdiqlandi. Tadqiqot natijalari masofaviy ta'lim jarayonini samarali tashkil etishda ilmiy asoslangan pedagogik dizayn va zamonaviy metodik yondashuvlardan foydalanish zarurligini ko'rsatdi.

Muhokama. Masofaviy ta'lim samaradorligi o'quvchilarning bilim olish jarayonidagi faolligi, mustaqil ishlash qobiliyati va motivatsiyasi bilan chambarchas bog'liq. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, masofaviy ta'limning samaradorligini oshirishda markaziy ahamiyatga ega bo'lgan omil – bu pedagogik dizayn⁸. Pedagogik dizayn o'quv jarayonini tizimli, mantiqiy va o'quvchi markazli shaklda loyihalashtirishni ta'minlaydi. Shu bilan birga, u o'quvchilarning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini samarali rivojlantirishga xizmat qiladi.

Samarali pedagogik dizayn quyidagi asosiy jihatlarini o'z ichiga oladi:

1. O'quv jarayonining tizimliliigi – masofaviy ta'limda o'quv materiallari bosqichma-bosqich, mantiqiy va tushunarli tarzda taqdim etilishi lozim. O'quv maqsadlari aniq belgilanishi, har bir modul va vazifa o'quv jarayoni maqsadlariga xizmat qilishi zarur. Shu bilan birga, resurslar va darsliklar o'quvchilar uchun qulay shaklda taqdim etilishi pedagogik dizaynning muhim qismidir.

2. Interaktivlik – masofaviy ta'limning samaradorligi o'quvchilarning faol ishtirokiga bog'liq. Pedagogik dizayn interaktiv mashg'ulotlar, guruh ishlari, muhokamalar, virtual laboratoriyalar va rol o'yinlarini o'z ichiga oladi. Bu yondashuv o'quvchilarda hamkorlik, fikr almashish va muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Moslashuvchanlik – samarali pedagogik dizayn o'quvchilarning individual imkoniyatlarini hisobga oladi. Masofaviy ta'lim platformalarida o'quvchilar o'z tezligida ishlay oladigan modul va vazifalar mavjud bo'lishi kerak. Bu o'quv jarayonida motivatsiyani oshiradi va bilimlarni mustahkamlashni rag'batlantiradi.

4. Baholash va teskari aloqa – samarali pedagogik dizayn o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini muntazam baholash, natijalarni tahlil qilish va o'z-o'zini baholash imkonini taqdim etadi. Shu bilan birga, pedagoglar o'quvchilarga muntazam teskari aloqa berib, bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash imkoniyatini yaratadilar.

Shuningdek, pedagogik dizayn masofaviy ta'limning texnologik imkoniyatlari bilan uyg'unlashishini talab qiladi. Raqamli platformalar,

onlayn laboratoriyalar, virtual sinflar va interaktiv modul resurslar pedagogik dizaynning samaradorligini oshiradi va o'quv jarayonini qiziqarli va o'quvchi markazli qiladi.

Pedagogik dizaynni yaratishda muhim jihat – bu o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi, mustaqil ishlash va ijtimoiy muloqot qobiliyatlarini rivojlantirishni hisobga olishdir. Tizimli va mantiqiy dizayn yordamida masofaviy ta'lim o'quvchilarga nafaqat nazariy bilimlarni egallash, balki ularni amaliyotda qo'llash, muammolarni hal qilish va ijodiy yondashuvni rivojlantirish imkonini beradi⁹.

Shu nuqtai nazardan, pedagogik dizayn masofaviy ta'lim samaradorligini oshirishning ajralmas omili hisoblanadi. U ta'lim jarayonini interaktiv, motivatsion va o'quvchi markazli shaklda tashkil etishga, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini tizimli rivojlantirishga xizmat qiladi.

Masofaviy ta'limning samaradorligi faqat pedagogik dizaynning mavjudligi bilan chegaralanmaydi. Samarali ta'lim jarayoni uchun pedagogik metodika muhim rol o'ynaydi. Pedagogik metodika o'quv jarayonida o'quvchilarning bilim olish, ko'nikma va qobiliyatlarini tizimli ravishda rivojlantirish, motivatsiyani oshirish va interaktiv o'quv muhitini yaratishga xizmat qiladi.

Masofaviy ta'limda pedagogik metodika quyidagi jihatlar bilan bog'liqdir:

1. O'quvchilarning mustaqil faoliyatini rivojlantirish – masofaviy ta'lim jarayonida o'quvchilar o'zini o'zi tashkil etish, o'z vaqtini boshqarish va o'quv materialini mustaqil egallashga o'rgatiladi. Shu nuqtai nazardan, pedagogik metodika o'quvchilarga vazifalarni bosqichma-bosqich va tizimli tarzda bajarishga yordam beradi, ularning shaxsiy bilim va ko'nikmalarini rivojlantiradi.

2. Interaktivlikni ta'minlash – pedagogik metodika onlayn muhitda o'quvchilarni faol ishtirok etishga rag'batlantiradi. Bu guruh ishlari, muhokamalar, loyihaviy faoliyat, virtual laboratoriyalar va rol o'yinlarini o'z ichiga oladi. Shu orqali o'quvchilar bir-biri bilan muloqot qiladi, o'z fikrini erkin ifodalaydi va muammoli vaziyatlarda yechimlar ishlab chiqadi.

3. Bilimlarni mustahkamlash va amaliy qo'llash – pedagogik metodika o'quvchilarga nazariy bilimlarni amaliy mashg'ulotlar, loyihaviy ishlar va real hayotiy misollar orqali qo'llash imkonini beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning analitik fikrlash, ijodiy yondashuv va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

4. Differensial yondashuvni qo'llash – masofaviy ta'lim jarayonida o'quvchilarning individual ehtiyojlari va qobiliyatlarini hisobga olish zarur. Pedagogik metodika har bir o'quvchiga moslashuvchan vazifalarni, turli darajadagi o'quv resurslarini va mustaqil ishlash imkoniyatlarini taqdim etadi. Bu yondashuv o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini oshiradi va ularni faol ishtirok etishga rag'batlantiradi.

5. Baholash va teskari aloqani ta'minlash – pedagogik metodika o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini muntazam baholash, ularni tahlil qilish va konstruktiv teskari aloqa berish imkonini yaratadi. Shu tariqa, o'quvchilar o'z bilim darajasini aniqlaydi, kamchiliklarini to'g'rilaydi va ta'lim jarayonida faolroq ishtirok etadi.

Shu bilan birga, pedagogik metodika o'quv jarayonining texnologik imkoniyatlari bilan uyg'unlashishini talab qiladi. Masofaviy ta'lim platformalari, onlayn laboratoriyalar, virtual sinflar va interaktiv modul resurslar pedagogik metodikaning samaradorligini oshiradi. Ular o'quvchilarning bilim olish jarayonini qiziqarli, interaktiv va o'quvchi markazli qiladi¹⁰.

Shu tariqa, pedagogik metodika masofaviy ta'lim jarayonining muvaffaqiyatli bo'lishini ta'minlovchi muhim vosita sifatida qaraladi. U o'quvchilarning bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini tizimli rivojlantirish, motivatsiyasini oshirish, interaktiv va moslashuvchan o'quv muhitini yaratish imkonini beradi. Pedagogik metodika va pedagogik dizaynning uyg'un ishlashi masofaviy ta'limning samaradorligini maksimal darajada oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa. Masofaviy ta'limning samaradorligini oshirishda pedagogik dizayn va metodikaning roli beqiyosdir. Pedagogik dizayn ta'lim mazmunini tizimli va mantiqiy shaklda tashkil etishga, interaktiv va moslashuvchan o'quv muhitini yaratishga xizmat qiladi. Pedagogik metodika esa o'quvchilarning motivatsiyasini oshirish, bilim va ko'nikmalarini mustahkamlash va o'zini o'zi tashkil etish qobiliyatini

⁸ Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008. – 375 p.

⁹ Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008. – 375 p.

¹⁰ Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008. – 375 p.

rivojlantirish imkonini beradi. Natijada, pedagogik dizayn va metodika masofaviy ta'lim jarayonini samarali, interaktiv va o'quvchi markazli qilishga yordam beradi, bu esa o'quvchilarning akademik

muvaffaqiyatini oshirish va ularni zamonaviy raqamli ta'lim muhitiga moslashuvchan shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Salmon G. E-tivities: The Key to Active Online Learning. – London: Routledge, 2000. – 224 p.
2. Anderson T. The Theory and Practice of Online Learning. – Edmonton: AU Press, 2008. – 375 p.
3. Moore M., Kearsley G. Distance Education: A Systems View. – Belmont: Wadsworth, 2011. – 426 p.
4. Bates A.W. Teaching in a Digital Age: Guidelines for Designing Teaching and Learning. – Vancouver: Tony Bates Associates, 2015. – 290 p.

5. Simonson M., Smaldino S., Albright M. Teaching and Learning at a Distance: Foundations of Distance Education. – Boston: Pearson, 2019. – 368 p.
6. Арзамасова С.В. Педагогический дизайн дистанционного обучения. – М.: Просвещение, 2018. – 256 с.
7. Лукьянова И.В. Методы повышения эффективности дистанционного обучения. – СПб.: Питер, 2020. – 198 с.